

UDK 271.2

ISSN 1409-5483

УНИВЕРЗИТЕТ „СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЈ“ – СКОПЈЕ
ПРАВОСЛАВЕН БОГОСЛОВСКИ ФАКУЛТЕТ
„СВЕТИ КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ“ – СКОПЈЕ

ГОДИШЕН ЗБОРНИК

КНИГА 31

СКОПЈЕ, 2025

ДЕЈАН БОРИСОВ, *ѓакон*

КОНСТАНТИН МИЛАДИНОВ ЗА ОХРИДСКАТА АРХИЕПИСКОПИЈА

Апстракт

Трудот ја разгледува улогата и значењето на Охридската архиепископија во македонската културна, духовна и национална историја, преку согледувањата на македонските преродбеници од XIX и почетокот на XX век, со посебен осврт на текстовите на Крсте Петков Мисирков и Константин Миладинов. Во поширок историски контекст на распаѓањето на Отоманската империја и засилените национални и црковни пропаганди на Балканот, се анализира борбата на македонското население за црковна самостојност и за обновување на укинатата Охридска архиепископија како симбол и институционален носител на македонската посебност. Особено внимание е посветено на текстот „Охридска архиепископија“ на Константин Миладинов, неговото познавање на историјата на Архиепископијата, како и на двата ракописа (грамоти) што ги публикува, пронајдени во Зографскиот манастир на Света Гора. Анализата укажува на значајната улога на усната традиција и народното предание во обликувањето на преродбеничките претстави за минатото, но и на бројните историски и хронолошки неточности во изложувањето на Миладинов. И покрај тоа, трудот покажува дека Охридската архиепископија била доживувана како сопствена, македонска црковна институција и како клучен фактор во зачувувањето на македонскиот идентитет, јазик и културна традиција.

Клучни зборови: Константин Миладинов, Охридска архиепископија, Крсте Петков Мисирков, *За македонцкиите работи*, Италијанска епархија, Охридски архиепископ Пајсиј, Италијански митрополит Тимотеј.

Abstract

This paper examines the role and significance of the Ohrid Archbishopric in Macedonian cultural, spiritual, and national history through the perspectives of Macedonian revivalists of the nineteenth and early twentieth centuries, with particular emphasis on the writings of Krste Petkov Misirkov and Konstantin Miladinov. Set within the broader historical context of the decline of the Ottoman Empire and the intensification of national and ecclesiastical propaganda in the Balkans, the study analyzes the struggle of the Macedonian population for ecclesiastical autonomy and the restoration of the abolished Ohrid Archbishopric as a symbol and institutional bearer of Macedonian distinctiveness. Special attention is given to Konstantin Miladinov's text "Ohrid Archbishopric", his knowledge of the history of the Archbishopric, and the two manuscripts he published, discovered at the Zograph Monastery on Mount Athos. The analysis highlights the significant role of oral tradition and popular memory in shaping revivalist perceptions of the past, as well as the numerous historical and chronological inaccuracies in Miladinov's account. Despite these shortcomings, the paper demonstrates that the Ohrid Archbishopric was perceived as an indigenous, Macedonian ecclesiastical institution and as a key factor in the preservation of Macedonian identity, language, and cultural tradition.

Keywords: Konstantin Miladinov, Ohrid Archbishopric, Krste Petkov Misirkov, *On Macedonian Matters*, Italian Eparchy, Archbishop Paisius of Ohrid, Metropolitan Timothy of Italy.

Црквата и македонската просвета и преродба

Во XIX век Отоманската империја се нарекува „болниот на Балканот“, а нејзиниот несопирлив пад кулминира со Балканските војни на почетокот од XX век. Ваквата состојба на империјата во XIX век ја користат тогашните Големи сили: Велика Британија, Австроунгарија, Русија, Италија и Франција, кои за реализирање на своите геополитички цели, ги помагаат националните и револуционерни движења на потчинетите балкански народи: Грците, Србите, Бугарите, Албанците. Но, пред револуциите секој од овие народи има свој период на будење на самосвеста, на самоспознанието, на посебноста, на секавање на минатото. Овие периоди ги нарекуваме просветителство и преродба.

Македонскиот народ ги минал истите периоди како и останатите балкански народи. Периодот на просветата (XVIII век и XIX век)¹ на македонскиот народ започнува во училиштата при црквите и манастирите, па оттаму како

¹ Македонскиот народ има два периоди на просветителство. Првиот е на крајот од IX и почетокот од X век, кога во Македонија работи свети Климент Охридски и неговите ученици

први македонски просветители се сретнуваат игуменот на Лешочкиот манастир, свети Кирил Пејчиновиќ (1771 – 1845)², учителот во кривопаланечките и кратовските предели, свети Јоаким Крчовски (1750 – 1820)³, јеромонахот Теодосиј Синаитски (1780 – 1843), скопскиот учител Јордан Константинов – Џинот (1821 – 1882) и други.

Периодот на преродба (започнува во средината од XIX век) имал за цел воведување на македонскиот народен јазик во училиштата, составување и печатење на учебници, како и собирање на народни умотворби и нивно публикување. Претставници на македонската преродба се: Даниил Москополски (1754 – 1825), браќата Димитар Миладинов (1810 – 1862) и Константин Миладинов (1830 – 1862), Кузман Шапкарев (1834 – 1909), Марко Цепенков (1829-1920), Григор Прличев (1830 – 1893), епископот Полјанско/Пиротски Партениј Зографски (1818 – 1876), Рајко Жинзифов (189 – 1877) и други.

И во просветата и во преродбата предничат клирици од домородното православно свештенство и монаштво и учители од црковно-училишните општини. Оттука се забележува дека православната црква одиграла голема улога во градењето и зачувувањето на македонскиот идентитет во посочените периоди, онака како што тоа го правела низ вековите и како што го прави тоа и денес. Без православната црква нема македонска просвета, нема македонска преродба.

Крсте Петков Мисирков за православните цркви и Охридската архиепископија

Борбата на македонскиот народ за негова посебност од останатите балкански народи започнува со борба против јурисдикцијата на Константинополската патријаршија и обнова на укинатата Охридска архиепископија. Оваа борба се манифестирала преку непослушност на населението на одлуките носени од страна на епископите на Константинополската патријаршија и кулминирала во 60-тите години од XIX век, кога македонското население, а и голем дел од нискиот клир, ја отфрлило јурисдикцијата на Константинополската патријаршија. Истите луѓе кои работеле на преродбата, воедно работеле и на црковна самостојност, а подоцна станале и предводници на македонската револуционерна борба.⁴

и наследници. Просветителството за кое станува збор во текстот се однесува на просветителството во Македонија во XIX век.

² Неговиот спомен се чествува на 25 март.

³ Неговиот спомен се чествува на 23 мај.

⁴ МИЛЕТИЧЪ Л., *Спомени на Ѓорчо Петровъ*, „Материяли за историята на македонското освободително движение, Книга VIII, София 1927, 10–12.

Имајќи предвид дека од средината на XIX век во борбата за црковна независност Македонците соработувале со Бугарите и во нивната борба за црковна независност од Константинополската патријаршија, факт кој Бугарите го ползуваат во нивниот историски наратив да ја претстават и македонската борба за црковна и политичка независност како дел од бугарската борба, имаме потреба да пренесеме неколку согледувања на Македонците од XIX век за Охридската архиепископија.

Што всушност знаеле нашите преродбеници во XIX и XX век за Охридската архиепископија која била укината во 1767 година? Во XIX и почетокот од XX век, македонските епархии се под јурисдикција на Константинополската патријаршија и високиот клир кој бил на чело на овие епархии го користеа грчкиот јазик и во администрацијата, и во богослуженијата и проповедите, а под нивно раководство грчкиот јазик е и јазикот на кој се образува македонската младина при училиштата во склоп на црквите. На овој начин се истиснувал и црковнословенскиот и македонскиот јазик, а со тоа и културните традиции на македонскиот народ. Македонското население на ова одговорило со создавање на паралелни црковни општини, а во нивни рамки имало и дел задолжен за училишното дело. Токму преку овие тела македонското население ќе ја води својата борба против епископатот на Константинополската патријаршија и елинизацијата. Македонските просветители, преродбеници и учители при црковно-училишните општини биле оние кои го чувале споменот на укинатата Охридска архиепископија како нишка која низ историјата ја обединувала, чувала и предавала на генерациите македонската култура, македонското предание и традиции.

За поврзаноста на Охридската архиепископија и македонската посебност уште во 1903 година пишувал Крсте Петков Мисирков. Во неговото дело „За македонските работи“, за ова стои:

„Јас сум Македонец и интересите на мојата татковина ми се претстауат така: не Русија и Австро-Унгарија сепрејатели на Македонија, а Бугарија, Грција и Србија. Само енергична борба со тија три држави ќе избегаат од погубувајне нашата татковина“;

„Време јет да отфрлиме од очите наши мрежите, шчо ни ѝ кладоа националните и верцки пропаганди во Македонија“; „Македонската интелигенција секогаш... требит да зборуваат меѓу себе на централното македонско наречје (Велешко-Прилепско-Битолско-Охридско). Тоа наречје имат да бидат литературен јазик на Македонците“;

„Праославијето, најстарата, најраспространетата и основна религија на сите македонски народности, за сожал‘уајн‘е сосим

изгубило од видот својата главна цел‘а да сејит братство меѓу народите... наместо тије благородни задаки праославијето сејит само раздор и ненавист. Праославијето во Македонија сега јет до толку искажено, шчо и не можит да бидит реч, за една праославна црква, - сега тамо имат 3 цркви, но не праославни, а: грчка, бугарцка и србцка. Зашчо тоа да бидит така? Зар црквата не требит да бидит: Една, Соборна, Вселенцка и Апостолцка? Прво нешто, које ке се потребат, тоа јет, да се образуат во Македонија: Една, Соборна и Апостолска црква т.е. да се возстаноит Охридцката Архиепископија, која шчо ке бидит ‘Архиепископија всеја македонији’... Архиепископијата ке земит во свои раци сколијцката работа;

‘а ако се признаит официално, оти во Македонија немаат неколку словенцки народности, ами имат само једна оддел‘на, ни бугарцка, ни србцка, и ако се одделит Македонија во самостојна архиепископија, наједнаш Турција ке се ослободит од набркуајн‘ето во македонцките работи од сите 3 саседни држаи.⁵

Крсте Петков Мисирков своите дела ги пишува во првата половина од XX век, кога меѓу македонското население дејствувале туѓи пропаганди повеќе од 5 децении и кога Константинополската патријаршија веќе не била единствената што сеела раздор низ народот, туку тоа го правеле и бугарската Егзархија и српската Митрополија. Зад овие три црковни јурисдикции стоеле финансиски и политички соодветно три држави.

Константин Миладинов за историјата на Охридската архиепископија

На теми поврзани со Охридската архиепископија Македонците пишува-ле и во XVIII и во XIX век. Еден од нив е и Константин Миладинов, најмалиот во семејството Миладинови. Тој за Охридската архиепископија публикувал текст со наслов: „Охридска архиепископија“⁶, во кој дава изложување на неговото познавање на историјата на Охридската архиепископија, како и два ракописи што ги нашол во манастирот Зограф на Света Гора, а зборуваат за јурисдикцијата на Охридската архиепископија во XVI век. Според Константин Миладинов, публикувањето на овие ракописи е негова должност и ретка

⁵ К. П. Мисирков, *За Македонцкиите работи* (Фототипно издание), Скопје 2002, 11, 12, 33–34, 35, 36.

⁶ К. Миладинов, „Охридска архиепископија“, *Братски трудъ*, Москва, Въ типографіи Бахметева, 1860.

можност што не смее да ја пропушти.⁷ Во продолжение ги анализираме историските податоци што ги изложува во својот текст, како и кратка анализа на податоците од ракописите.

„Не ќе е без полза ако прво фрлиме поглед на таа широка Епархија. Во Охрид порано имало Архиепископија. Но Јустинијан, за да оддаде чест на неговата татковина ја направи независна Архиепископија (во 535 после Христа). Епархии (окрузи) под нејзина власт се спомнуваат Крајбрежна Дакиа, Втора Македонија, Панонија и Аква, епархија од Крајбрежна Дакиа. Самостојноста на Архиепископијата ја потврдил со втора негова грамота (545г. по Х.), во која како потчинети епархии се спомнуваат Дакиа Медитеранеа (средоземна), Дакиа Рипенсиа, Тривална, Дарданиа, Горна Мизија и Панонија. Сите Архиепископи беа вкупно четириесет и пет, од кои првиот (535) Кателијан, последниот Јоасаф (1767) во време од Константинополскиот патријарх Самуил Визант“.⁸

Од овој дел од кажувањето на Миладинов е јасно дека пишува за Охридската архиепископија. Потоа вели дека од почетокот на оваа Црква (архиепископ Кателијан, 535 година), до нејзиното укинување (Архиепископ Јоасаф, 1767 година) на нејзино чело имало четириесет и пет (45) поглавари и ги наведува териториите што истата ги имала под своја јурисдикција. Многу интересна историска теза иако историски неоснована. Охридската архиепископија постоела повеќе од осум векови, што само по себе укажува дека имала повеќе од 45 поглавари. Понатаму, Константин Миладинов ги изедначува црквата *Јустинијана Прима*, основана со 11-та новела на римскиот император Јустинијан и *Пресјанската патријаршија/Охридска архиепископија*, основана од царот Самуил во X век. Териториите што ги посочува како дел од јурисдикцијата на оваа црква укажуваат дека бил запознаен со 11-та и 131-та новела на Јустинијан. Она што не е точно во ова кажување е причината за издавањето на 131-та новела. Имено, тој вели дека Јустинијан со оваа новела ја потврдил самостојноста, автокефалноста на оваа Црква, иако, всушност, со оваа новела црквата Јустинијана Прима ја изгубила својата самостојност, автокефалност и била потчинета на Римскиот епископски престо. Ова говори дека Константин Миладинов е приврзаник на теоријата дека Охридската архиепископија е продолжение на Јустинијана Прима, а не на Дрстарската патријаршија. Она што навистина изненадува е спомнувањето на Охридскиот архиепископ Јоасаф (1719 – 1745) како последен поглавар

⁷ К. Миладинов, *Охридска архиепископија...*, 21.

⁸ Исто, 21.

на оваа црква. Последен поглавар на Охридската архиепископија е Арсениј II (1763 – 1767). Поврзувањето на Јустинијана Прима (VI век) со Охридската архиепископија (X–XVIII век), Константин Миладинов можеби ја прави и под влијание на титулацијата на охридскиот архиепископ во ракописите (грамотите) што ги публикува во неговиот текст. Во двете грамоти *Јустинијана Прима* е дел од титулата на охридскиот архиепископ.

Константин Миладинов, понатаму продолжува:

„Опсегот на таа Архиепископија бил многу широк. Молдавскиот митрополит Ѓорѓи вели дека Молдавската митрополија била потчинета на Охридската архиепископија и дека Андроник Палеолог ја направил самостојна. Еве ги неговите зборови: 'и ја зеде (Андроник) Молдавската митрополија со дозвола од Охрид и ја востанови да биде како Патријаршија, како што се Охрид и Кипар, така и Молдавија'.“

За жал, Миладинов не наведува од каде го цитира ова. Молдавскиот митрополит Ѓорѓи на чело на Молдавска епархија бил најверојатно во периодот од 1386 година и не подоцна од 1391 година. Андроник II Палеолог (1282 – 1328) или Андроник III Палеолог (1328 – 1341)? Доколку се спореди периодот кога митрополитот Ѓорѓи бил на чело на молдавската црква и кога обајцата римски императори по име Андроник Палеолог владееле се гледа хронолошко несовпаѓање. Периодот кога се смета дека Молдавската црква била самостојна ги опфаќа последните три децении од XIV век, бидејќи веќе во 1401 година таа е под јурисдикција на Константинополската патријаршија, а за периодот кога последнава ја прифаќа Флорентинската унија Молдавија епископи добива од Печката патријаршија. Овој дел од изложувањето на Константин Миладинов, вака како што е напишано нема историска поткрепа.

Понатаму Константин Миладинов, пишува:

„Охридската архиепископија се простирала на запад до неверојатност. Во три грамоти, што ги препишавме на Света Гора во бугарскиот Зографски манастир и кои подолу ги печатиме, се спомнува како Охридскиот архиепископ Пајсиј дава соборна грамота на Тимотеј, Митрополит на Долна Италија, Сицилија, Малта и Далмација.

Но, како во 1566 година по Христа, Охридската архиепископија можела да има власт над овие места, и кои се тие Албанци и Грци што се спомнуваат во грамотата; тоа [прашање з.п.] никако не можеме да го решиме [одговориме з.п.], освен ако претпоста-

вие дека со доаѓањето на Турците многу Грци и Албанци се префрлале во тие земји, каде им се праќа митрополит.“⁹

Овој дел од кажувањето на Константин Миладинов е точен, бидејќи Охридската архиепископија во XVI век имала јурисдикција над Јужна Италија и над Далмација. Впрочем италијанската јурисдикција ја сведочи и грамотата што ја публикува. Ќе укажеме дека наведува препишување на три грамоти, што ги нашол во Зографскиот манастир на Света Гора, но публикува само две од нив, од кои, втората е компилација од епархии спомнати во новелите на Јустинијан издадени на архиепископите на Јустинијана Прима и територии кои биле под јурисдикција на Охридската архиепископија.

Што се однесува до Грци и Албанци во Јужна Италија, претпоставката на Константин Миладинов дека се работи за бегалци пред турскиот налет е точна, но нецелосна. Во писмата што Охридските архиепископи ги испраќале до римските папи во XVI век термините: Грци и грчки, имаат и црковен контекст со значење: православни (*in homines graeci*) и православен обред (*sacris graeco ritu*). Покрај Грци и Албанци, во XVI век голем е бројот и на словенско население низ Јужна Италија. Италијанските територии претставувале проблем за Охридската архиепископија, бидејќи историски тоа е територија и јурисдикција на Римскиот престол. Но, имајќи предвид дека источната и западната црква низ вековите се оддалечиле една од друга, сепак на иста територија постоеле две јурисдикции: Римска и Охридска. Охридската архиепископија иако ги поставувала своите митрополити во италијанските земји сепак морала за тоа да побара согласност и од Римската курија.¹⁰ На тој начин добивала заштита од вознемирувањата од локалниот латински клир.

– Прв ракопис¹¹

Текстот на Константин Миладинов продолжува со публикување на спомнатата грамота од 1566 година. Потписник на грамотата е Охридскиот архиепископ Пајсиј (1557 – 1566) и истата е адресирана до сите клирици и црковни лица, како и до митрополитот на Долна Италија, Сицилија, Малта

⁹ К. Миладинов, *Охридска архиепископија...*, 21–22.

¹⁰ Angelo Mercati, *Documenti pontifici per il rito e l'Oriente bizantino*, Studion. Bollettino delle Chiese di rito bizantino, VIII, Redazione Amministrazione, Roma, 1931, 7–10.

¹¹ Ова е прво публикување на оваа грамота/ракопис. Неговата следна публикација е дури во 1894 година, заедно со уште 3 други писма публикувани од страна на Иванъ Савичъ Пальмовъ, *Новые данные к истории Охридской архиепископии XVI, XVII и XVIII вв.*, Санкт-Петербург, 1894. Оригиналното писмо кое го публикува Константин Миладинов и останатите три испратени од Охридскиот архиепископ Пајсиј до Италијанскиот митрополит и Егзарх на снот Запад Тимотеј се чуваат во манастирот Зограф, на Света Гора.

и Далмација и Егзарх на сиот Запад, Тимотеј (1566 – 1586)¹². Текстот прво е даден на грчки јазик, а потоа има и негов превод. Ова ни посочува дека оригиналната грамота била напишана на грчки јазик, кој впрочем е и јазикот кој се користи во администрацијата на Охридската архиепископија од време на архиепископот Леон.

Текстот на овој ракопис започнува со:

„Пајсиј по Божја милост епископ на Јустинијана Прва Охрид, и на цела Бугарија, Србија и понатаму“.

Оваа титула на охридскиот архиепископ сведочи за тоа како се идентификувале охридските архиепископи во XVI век. Историски и суштински не точно, но географски точно. Она што го започна Охридскиот архиепископ Јован Комнин во 1157 година, титулирајќи се како: *Архиепископ на Јустинијана Прва и цела Бугарија* (*Ἀρχιεπίσκοπος Πρώτης Ἰουστινιανῆς καὶ Πάσης Βουλγαρίας*), сè уште се практикувало и во XVI век, со тоа што титулата е дополнета со земјите кои биле приклучени кон јурисдикцијата на Охридската архиепископија.

Грамотата е издадена како соборна одлука на Охридската архиепископија. Од нејзината содржина се забележува дека Италијанската епархија имала проблем со внатрешната дисциплина и не сите нејзини членови го прифаќале поставувањето на митрополитот Тимотеј¹³ за нивен надлежен епископ. Исто така, од содржината се забележува дека митрополитот Тимотеј се соочувал и со финансиски проблеми. Најверојатно, за да се решат овие работи околу поставувањето и издршката на митрополитот Тимотеј во Италија, соборот на Охридската архиепископија одлучил истото да се реши во рамки на Италијанската епархија поради што таму требало да се одржи епархиски собор.

Во ракописот се именуваат и териториите и некои од градовите што биле дел од Италијанската митрополија возоглавена во тоа време од митрополитот Тимотеј, кој воедно имал и титула *Егзарх на сиот Запад*. Па така, во ра-

¹² Иванъ Дуйчевъ, „За правата на охридскитѣ архиепископи отъ срѣдата на XVI в. върху нѣкои италийски области“, Известия на Историческото дружество въ София, кн. XIV–XV, Историческо дружество въ София, Придворна печатница, София 1937, 159.

¹³ Најверојатно на соборот кој се спомнува во писмото дотогашниот Корчански митрополит Тимотеј бил поставен за нов италијански митрополит и егзарх на сиот Запад. Претходниот митрополит Пафнуциј, кој бил обвинет за злоупотреба на бланко листови потпишани со зелено мастило од страна на архиепископот, но се оправдал, се спомнува во едно претходно писмо од архиепископот Пајсиј истата 1566 година, веќе починал. *Actes de l'Athos*, IV, *Actes de Zographou*, Византійскій временникъ, приложение къ XIII тому, No.1, Ed. W. Regal, E. Kurtz et B. Korablev, Санкт Петербург, 1907, 135–139, n. LX.

кописот се спомнуваат: Апулиа, Абруцо, Вазиликата, Калабрија, Сицилија, Малта, Далмација, Пречестен, Неапол, Месина (Сицилија) и Далмација.

Во грамотата архиепископот Пајсиј, во име на соборот на Охридската архиепископија, бара митрополитот Тимотеј да свика собор на кој ќе присуствуваат клирици и црковни лица од споменатите територии. Соборот да се одржи на локација во епархијата што ќе ја одбере митрополитот Тимотеј, а сите што ќе дојдат тоа да го направат на сопствен трошок. Доколку некои од поканетите не дојдат, ним архиепископот Пајсиј ги предупредува дека ќе бидат отлачени од Црквата. Понатаму во ракописот, архиепископот Пајсиј бара членовите на клирот и Црквата да го издржуваат и да му помагаат на митрополитот Тимотеј, а по потреба и да го придружуваат и патуваат со него низ епархијата. И по ова укажување, архиепископот Пајсиј на непослушните им се заканува со отлачување од Црквата. Доколку пак, некои и покрај ова предупредување не само што не послушаат туку и го презираат митрополитот Тимотеј, ним им соопштува дека ќе бидат казнети од митрополитот Тимотеј. Ќе бидат „фрлени во темница“ онолку колку што ќе процени митрополитот Тимотеј, ќе им се одземат свештеничките одежди и облеку, книгите, имотот.

– *Втор ракопис*

По текстот на првата грамота, Константин Миладинов го публикува и текстот на втората грамота, но тој е само на црковнословенски јазик. Во краткиот вовед за овој ракопис Константин Миладинов вели дека во ракописот се спомнуваат епархии потчинети на Охридската архиепископија, а истиот бил пронајден во Патријаршискиот кодекс во Охрид. Оваа втора грамота е компилација од епархии спомнати во новелите на Јустинијан издадени на архиепископите на Јустинијана Прва и територии кои биле под јурисдикција на Охридската архиепископија. За жал, ниту Миладинов, ниту, пак, во самата грамота наоѓаме податоци за временската рамка на кој период се однесува таа. Исто така, не можеме да донесеме заклучок за периодот кога е напишана, ниту кој е нејзин автор.

Заедничко за двете грамоти е титулата на Охридскиот архиепископ. Во двете грамоти се сретнува „Архиепископ на Јустинијана Прва“.¹⁴ Разликата е што во првиот грчки ракопис, титулата на Охридскиот архиепископ, гласи: „Архиепископ на Јустинијана Прва Охрид, цела Бугарија, цела Србија и понатаму“, а во втората стои само: „Блаженејшиот архиепископ на Јустинијана Прва“.¹⁵

¹⁴ К. Миладинов, *Охридска архиепископија...*, 26.

¹⁵ К. Миладинов, *Охридска архиепископија...*, 22, 24, 26.

Понатаму, по текстот од втората грамота, Константин Миладинов продолжува со негова лична белешка за историјата на Охридската архиепископија, па вели:

„Прв бугарски епископ, според сведоштвото на Теофилакт бил преподобен Климент во Белица или Дремвица. Нему, бугарскиот цар Борис му подарил великолепно куќи во Девол,¹⁶ во Охрид и Главница. Тој умре во времето на бугарскиот цар Симеон 6424 или 916 после Христа, на 27 јули. Неговата надгробна плоча сè уште стои во соборната црква во Охрид: [на] 27 [во] месец јули се упокои свети Климент Охридски.

Ученикот на преподобниот Климент, Теофилакт, беше Архиепископ охридски. Меѓу тие архиепископи се споменуваат неколкумина охридани.“¹⁷

Од оваа забелешка на Миладинов може да заклучиме дека Константин Миладинов е запознаен со *Долготото живее* на свети Климент Охридски напишано од Охридскиот архиепископ Теофилакт. За жал и понатаму во изложувањето на историјата на Охридската архиепископија преовладува традиција и народното предание, а не историска фактографија. Блажениот Охридски архиепископ Теофилакт не бил ученик на свети Климент Охридски, ниту временски, ниту според однесување кон населението, ниту според богослужението. Свети Климент Охридски бил близок со народот и му помагал во сè, од полјоделство, до описменување и хранење, а проповедал и богослужел на словенски јазик. За разлика од него, Теофилакт Охридски во своите дела ја навредува својата словенска паства изедначувајќи ја со животни и богослужел на грчки јазик.

Историската наука досега не утврдила дека на чело на Охридската архиепископија некогаш имало архиепископ родум од Охрид.

Заклучок

Од анализираните извори и согледувања може јасно да се заклучи дека Охридската архиепископија за македонските просветители и преродбеници од XIX и почетокот на XX век не претставувала само историска црковна установа, туку жив симбол на духовниот, културниот и идентитетскиот континуитет на македонскиот народ. Борбата против јурисдикцијата на Константинополската патријаршија и стремежот кон обновување на Архиепископијата биле неразделно поврзани со процесите на национално будење,

¹⁶ Во текстот стои „Диавола“. К. Миладинов, *Охридска архиепископија...*, 26.

¹⁷ К. Миладинов, *Охридска архиепископија...*, 26–27.

јазична еманципација и отпор кон елинизацијата и подоцнежните бугарски и српски пропаганди.

Константин Миладинов, како претставник на македонската преродба, ја чувствувал Охридската архиепископија како „своја“ црква и ја поврзувал со македонската историја и традиција, иако неговото познавање на нејзиното минато во голема мера се темели на усна традиција, предание и некритички прифатени историски теории. Во неговото изложување се забележуваат сериозни хронолошки несовпаѓања, поистоветување на Јустинијана Прима со Охридската архиепископија и неточни податоци за нејзините поглавари и јурисдикција. Сепак, публикувањето на грамотата од 1566 година на архиепископот Пајсиј претставува значаен придонес, бидејќи таа автентично ја сведочи широката јурисдикција и реалната канонска практика на Охридската архиепископија во XVI век, особено во однос на нејзиното присуство во Јужна Италија и Далмација.

Во целина, трудот покажува дека историската слика за Охридската архиепископија кај македонските преродбеници е мешавина од факти, традиција и идеолошки потреби на времето, но истовремено и јасен показател за длабоката врска меѓу Црквата и македонскиот народ. Оваа врска ја објаснува централната улога на Охридската архиепископија во македонската национална мисла и нејзиното трајно место во колективната историска свест, без оглед на научните слабости во поединечните преродбенички интерпретации.

DEJAN BORISOV

KONSTANTIN MILADINOV ON THE OHRID ARCHBISHOPRIC CONCLUSION

Summary

Based on the analyzed sources and interpretations, it can be clearly concluded that for Macedonian enlighteners and revivalists of the nineteenth and early twentieth centuries, the Ohrid Archbishopric did not represent merely a historical ecclesiastical institution, but rather a living symbol of the spiritual, cultural, and identity continuity of the Macedonian people. The struggle against the jurisdiction of the Constantinople Patriarchate and the aspiration to restore the abolished Archbishopric were inseparably connected with the processes of national awakening, linguistic emancipation, and resistance to Hellenization and, later, to Bulgarian and Serbian propaganda.

As a representative of the Macedonian Revival, Konstantin Miladinov perceived the Ohrid Archbishopric as “his own” church and closely linked it to Macedonian history and tradition, even though his knowledge of its past largely relied on oral tradition, popular legend, and uncritically accepted historical theories. His narrative contains serious chronological inconsistencies, the identification of Justiniana Prima with the Ohrid Archbishopric, and inaccurate information regarding its hierarchs and jurisdiction. Nevertheless, the publication of the 1566 manuscript issued by Archbishop Paisius constitutes a significant contribution, as it provides authentic evidence of the wide jurisdiction and the actual canonical practice of the Ohrid Archbishopric in the sixteenth century, particularly with regard to its presence in Southern Italy and Dalmatia.

Overall, the study demonstrates that the historical image of the Ohrid Archbishopric among Macedonian revivalists is a combination of factual elements, tradition, and the ideological needs of the time, while at the same time serving as a clear indicator of the profound bond between the Church and the Macedonian people. This bond explains the central place of the Ohrid Archbishopric in Macedonian national thought and its enduring role in collective historical consciousness, regardless of the scholarly shortcomings present in individual revivalist interpretations.